

Veiviser til Kulturminneløype Kalvskinnet

KULTURMINNEÅRET 2009

Innhold:

Om Kulturminneåret 2009.....	2
Om Kulturminneløypa og Kulturminneløype Kalvskinnet.....	3
Eksempel på nettpresentasjon av Kulturminneløypa.....	4
Kalvskinnet – historikk.....	5
Kart over Kalvskinnet.....	6
Kulturminner på Kalvskinnet	
1. Boliger fra perioden 1700-1845.....	8
2. Boliger fra perioden 1845-1940.....	8
3. Sosiale institusjoner.....	9
4. Militære virksomheter.....	10
5. Industri.....	11
6. Kultur.....	11
Kontaktinfo.....	12

Kulturminneåret 2009

På vegne av Miljøverndepartementet og Kirke- og kulturdepartementet har Norges kulturvernforbund og deres samarbeidspartnere påtatt seg å arrangere Kulturminneåret 2009. Kulturminneåret 2009 skal stimulere til et tett og godt samarbeid mellom frivillige, offentlige og private organisasjoner innen kulturvernsektoren. Kulturminneåret 2009 skal aktualisere og bringe mangfoldet av dagliglivets kulturminner fram i lyset og synliggjøre verdien i å jobbe med kulturvern og kulturformidling.

Mer info: www.kulturminnearet2009.no

Kulturminneløypa.no

Kulturminneløypa er en nasjonal og digital satsning i Kulturminneåret 2009. Vi inviterer frivillige, private og offentlige aktører over hele landet til å samarbeide om å binde sammen kulturminner i løyper og dele disse på et digitalt nasjonalt kart. Kulturminneløyper kan være basert på et tema eller en geografisk sammenheng og kan benyttes som utgangspunkt for turer i terrenget – eller for oppdagelsesferder på nettet. På www.kulturminneløypa.no kan du finne og komme med forslag til løyper mellom kulturminner – også etter 2009!

Kulturminneløype Kalvskinnet

Denne brosjyren er en veiviser til å ta med på vandringer. Her er bl.a kartoversikt og liste over kulturminner i området. Det er ikke lagt opp til et bestemt bevegelsesmønster i løypa. Området er ikke svært stort, men kulturminnene er mange. De er her inndelt i grupper som gjenspeiler typiske trekk ved utbyggingen av Kalvskinnet. Nettstedet vil bli videreutviklet med omtale av flere kulturminner etter hvert.

Kulturminneløype Kalvskinnet utvikles i samarbeid mellom flere aktører, bl.a.: Sverresborg Trøndelag folkemuseum, Trondheim kommune Byantikvaren, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Statsbygg.

KULTURMINNEÅRET 2009

Søk i nettstedet Søk

Om Kulturminneåret

Aktuelt

Prosjekter

Fordums kraft - nytt liv.
Industriminner i møte med
vår tid

Kulturminneløype

Legg til

Kulturminneløyper

Kulturminneløype
Kalvskinn

om Kulturminneløype

info om Pilotering:

arbeidet med
Kulturminneløype starter
5.januar.

Å lage en

kulturminneløype

Eksempler på

Kulturminneløyper

Vil dere lage en

familjeløype?

Vil dere lage rebus for
barn og unge som går i
løype?

Diplomer?

Slik tenker vi oss at folk
kan bruke

kulturminneløype.no

dagligliv.no

Ukens kulturminne

Månedens artikkel

Skoledokument

Kulturminner på reise

Samarbeidsprosjekter

Kommuner og fylker

Norges kulturvernforbunds

prosjekter

Riksantikvaren freder

dagligliv

Kulturminner forteller

For arrangører

Kontakt

Kalender

Registrert arrangement

kulturminneløype Kalvskinn

Innenfor Trondheim by er Kalvskinn helt spesielt, og det peker seg også ut i landssammenheng. Ikke bare nevnes det i Norges historien (slaget på Kalvskinn år 1179), men vi finner her på et avgrenset område en sjelden samling historiske bygninger som forteller om utviklingen av Trondheim by i forskjellige faser og innenfor varierende samfunnsområder. De forskjellige bygningene og anleggene representerer dokumentasjoner av byens historie som garnisonsby og militært tyngdepunkt, de er eksempler på svært tidlige sosiale institusjoner og sykehus, bebyggelse knyttet til rettsvesen og fengselsvesen. Her er også bygninger fra tidlig industri (bla Sukkerhuset, sukkerraffineri fra 1750), byens første jernbanestasjon fra ca 1864 som i 1925 ble ombygd til Synagoge. Det finnes også en rekke eksempler på boligformer fra et bredt tidsrom fra 1700-tallet og framover. Vi finner her flere boligkvarterer i Jørgenstil tegnet av arkitekt Johan Ossen.

Løypeinformasjon

Antatt tidsforbruk:

Framkomstid: Til fots

Langde i km:

Arrangør: Byantikvaren Trondheim kommune

Fylke: Sør-Trøndelag

Kommune: Trondheim

Navn:

Kulturminner

Norsk døveuseum

Døveskolen i Trondheim var lenge den eneste i landet, og barn ble sendt hit fra hele landet. De fleste barna som gikk på døveskolen bodde derfor på internat, og fikk reise hjem bare i feriene. I begynnelsen måtte de være på skolen helt til de var konfirmert!

Les mer...

Thomas Angells stuer

Thomas Angells stuer ligger i Kongens gate på Kalvskinn i Trondheim. Kalvskinn er en bydel preget av de mange milde stiftelsene som har hatt tilhold her. Thomas Angells stuer er en av disse stiftelsene. Huset har sin opprinnelse i et tillegg til legatstiftelsen Thomas Angells testament som bestemte at det skulle oppføres bekvemt stue i tilknytning til Fattighuset, som stuen er sammenbygd med.

Les mer...

E.C. Dahls fødestiftelse

E.C. Dahls stiftelse ble opprettet på bakgrunn av en bestemmelse fra Erich Christian Dahls testamente. Bestemmelsen sa at det skulle opprettes en stiftelse med formål om "å skaffe uformuendes syke Barn fri Kur og Pleie, og ligesaa fattige og fedende kvinder frit Ophold og Pleie under deres Barselsfærd av midler fra boet". Testamentet ble opprettet 30. januar 1878 selv om han ikke døde før fire år senere, 22. oktober 1882. Statutene til stiftelsen ble bekreftet 19. mars 1892, mens et tillegg ble attestert 2. oktober 1896. Det ble ikke nok penger til både fødselsklinikk og kursted for uformuende barn, men fødselsklinikken ble bygd. Den stod ferdig i 1908 som en av Europas mest moderne.

Les mer...

Tronka, Erling Skakkesgate 66

Tronka ligger idyllisk til på Kalvskinn i Midtbyen i Trondheim. Trondheim byleksikon forteller at navnet Tronka er avledet av det franske ordet tronc, som betyr kiste - eller dærekiste. Bygningen ble ført opp i perioden 1836 - 42 som "Pleiestiftelsen for sindssvage mennesker". Den ble drevet som institusjon for sinnslidende fram til Trondheim kommune overtok bygningene i 1919. Den ble da ombygd til 12 boenheter. Tronka ble fredet allerede i 1927, og hører med til de første fredningene i landet.

Les mer...

Retorten - Gunnerus gt.1/v Suhms gate

Les mer...

Tips en venn — Skriv ut —

Kulturminneåret 2009

Kontakt

Norges kulturvernforbund
Stortingsgaten 12, 0161 Oslo
E-post: kulturminneareet2009@
kulturvern.no

Kalvskinnet i Trondheim

Kalvskinnet er i dag navnet på området begrenset av Prinsens gate, Kongens gate og Nidelven. Opphavet til navnet kjenner vi ikke. Av kilder fra 1700-tallet fremgår at Kalvskinnet tidligere også omfattet strøkene østover, helt frem til Munkegaten og Domkirkegården.

Området skiller seg fra byen for øvrig, bl.a ved at gatene er relativt smale: Cicignons regulering av Trondheim etter brannen i 1681, med de brede gater og store kvartaler, ble avsluttet ved Sverres gate. Gatenettet på Kalvskinnet vokste gradvis frem, gjerne i forbindelse med utbedring av gamle ferdselsårer.

Kalvskinnet er den delen av byhalvøya (Midtbyen) som ble urbanisert sist. Allerede før bybrannen og reguleringen i 1681 fantes det randbebyggelse både mot øst og mot nord, mens området for øvrig nok var ubebygget. Ved reguleringen skulle grunn til nye gater som borgere måtte avstå fra, erstattes med stykker av Kongens grunn på Kalvskinnet. Selv om dette nok bare delvis ble gjennomført, gjenoppsto bl.a flere av byens sosiale institusjoner på Kalvskinnet.

Så sent som på midten av 1800-tallet var omfanget av Kalvskinnets bebyggelse relativt beskjedent. Husene lå fremdeles for det aller meste i ytterkanten av området, i nordøst og i vest. Bebyggelsesmønsteret var som regel sammenhengende husrekker - samme struktur som på Løkkan og i deler av byen for øvrig, både den gang og nå.

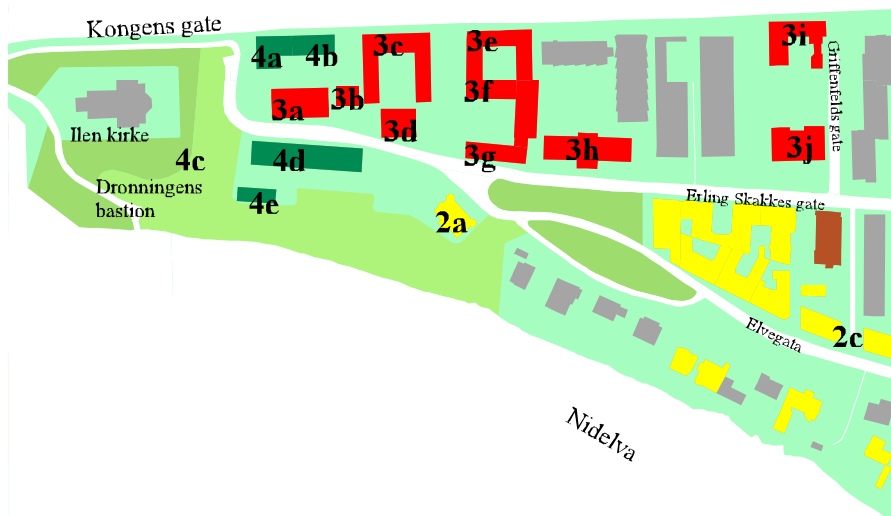
I tiden etter ca.1850 er det, med unntak av en kort, men hektisk byggeperiode på begynnelsen av 1900-tallet, for det meste blitt oppført frittliggende bygninger. Kun enkelte korte gatestrekninger har i dag tett bebyggelse på begge sider, og en stor del av de ubebygde arealene er parkmessig behandlet.

Kalvskinnet har aldri vært gjenstand for omfattende branner, men derimot for riving, særlig i perioden 1950-75. Hovedsakelig var det gårder fra 1700- og tidlig 1800-tall som da forsvant. En god del står likevel tilbake, og noen av de mest interessante eksemplene på den gamle trehusbebyggelsen i Trondheim finnes nettopp på Kalvskinnet.

Byggeformålene har vært mer variert på Kalvskinnet enn andre steder i byen, og det finnes bare få konsentrasjoner av ensartet bebyggelse. Vekslingen i bygningstyper og arkitektonisk egenart, bidrar sammen med de mange grønne innslag i vesentlig grad til bydelens særpreg.

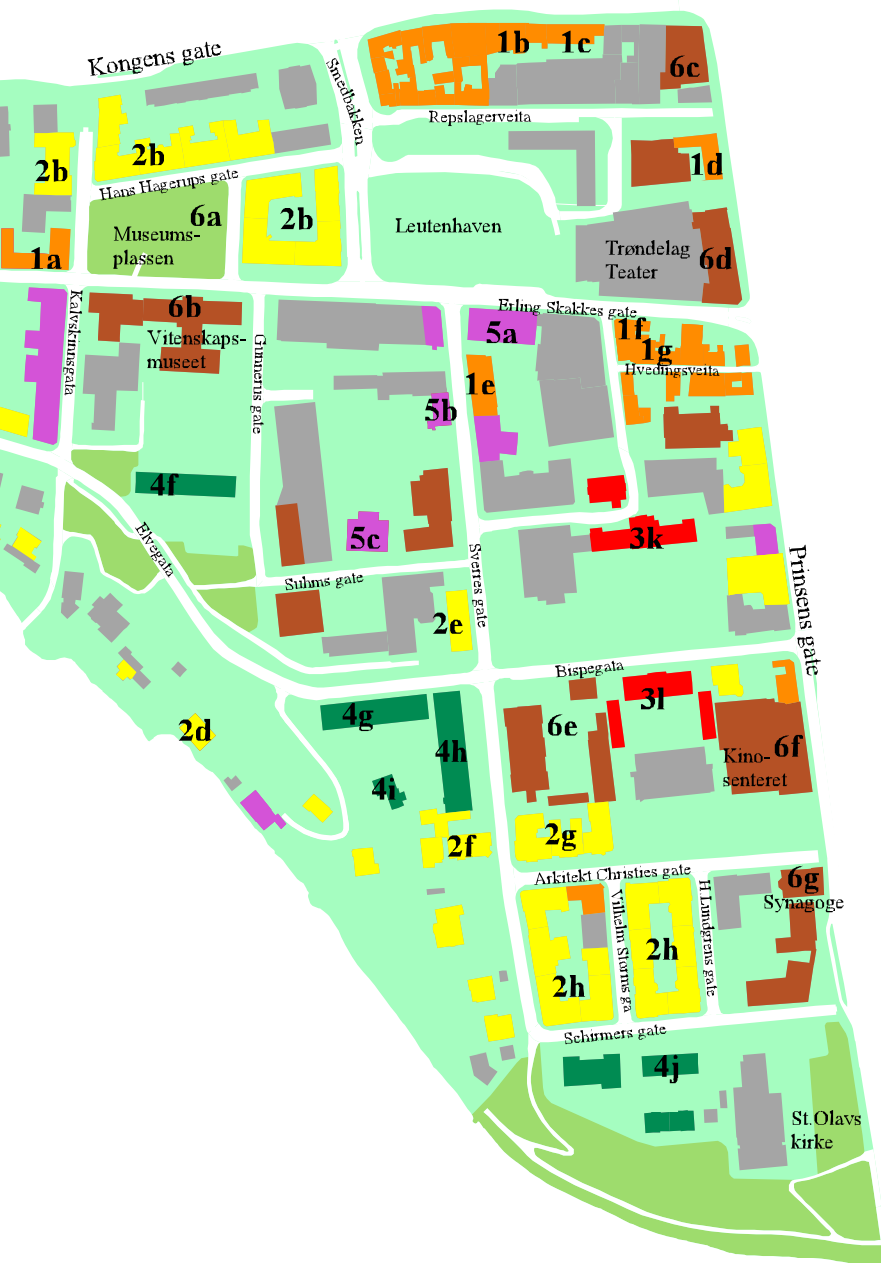
Utbyggingen av Kalvskinnet har foregått i flere ganske klart adskilte faser, og med skiftende bruksformål for øye. I det følgende beskrives de kulturminner som er valgt ut innenfor 6 forskjellige grupper.

KALVSKINET

Tegnforklaring

- 1 a - g: Boliger fra perioden 1700 - 1845
- 2 a - h: Boliger fra perioden 1845 - 1940
- 3 a - l: Sosiale institusjoner
- 4 a - j: Militære virksomheter
- 5 a - c: Industri
- 6 a - g: Kultur

Layout og data-arbeid:
Trondheim kommune, Kart-og oppmålingskontoret

1 Boliger fra perioden 1700-1845

I hele denne perioden, som avsluttes ved innføringen av murtvang, ble boliger som oftest bygd i kombinasjon med næringsformål, og som tettbebyggelse. Noen frittliggende anlegg fantes (for eksempel A og E nedenfor). Det er bevart meget få hus fra den første tiden etter brannen i 1681. Alle boliganlegg fra 1700-tallet har gjennomgått større eller mindre endringer, og har lignende preg som 1800-tallets.

- 1A Kong Carl Johans Arbeidsstiftelse (1802), Kalvskinns gt 2.
Reist som bolig for innehaveren av reperbanen (i Repslagerveita).
Siden 1842, Kong Carl Johans Arbeidsstiftelse.
- 1B Kongens gt 35 (1740-årene).
Typisk boliganlegg fra tiden. Eksteriøret er endret på 1800-tallet.
Fremdeles i bruk til boligformål
- 1C Hjortapoteket, Kongens gt 27.
Første byggetrinn muligens 1600-tall. Apotek fra 1861-1954.
I dag kontorer og forretning/verksted.
- 1D Prinsens gt 22B (1740).
Katedralskolens interimsskole og rektorbolig 1782-87;
Domsognets Friskole 1793-1887. I dag kontorer m.m. for Indremisjonen.
- 1E Schnitlergården (antakelig 1728), Sverres gt 15.
Deler kan være eldre enn 1728. Var tilknyttet Sukkerhuset fra 1754.
I dag kontorer.
- 1F Erling Skakkes gt 43 (1740-årene el. tidligere).
Typisk boliganlegg fra tiden. Eksteriøret er endret på 1800-tallet. I dag bolig.
- 1G Hvedingsveita 8 (ca. 1830).

2 Boliger fra perioden 1845 – 1940

Det var liten boligbygging på Kalvskinnet mellom 1760-årene og 1900, og den skjedde for det meste som fornyelse i de tettbygde miljøene i nordøst. I perioden 1903-17 foregikk en hektisk boligbygging i flere deler av byen, ikke minst på Kalvskinnet; der det ble reist leiegårder av til dels høy arkitektonisk kvalitet. Etter første verdenskrig stanset imidlertid boligbyggingen på Kalvskinnet opp igjen.

- 2A Fylkesmannsboligen (1915), Elvegt 17. Fylkesmannsbolig til 1960-tallet.
Arkitekt Olav Nordhagen. I dag kontorer tilknyttet NTNU.
- 2B Leiegårder byggemeldt i perioden 1909-12.
- 2C Elvegt 8 og 10 (1870-årene).
Reist som boliger for direktørene Klem og Hansen, som hadde garveri på tomten østenfor. Fremdeles benyttet til boligformål.
- 2D Elvegt 1B (1916).
Standsmessig villa inspirert av jugendstilen. Ark. Aug. Albertsen. I dag barnehage.

- 2E Arbeiderboligen (1858), Sverres gt 8.
Reist av et filantropisk selskap som arbeiderbolig med 24 små leiligheter.
Ett av landets første anlegg i sitt slag. I dag studentboliger.
- 2F Ark. Christies gt 6 og 8, og Sverres gt 4B (1878-80).
Gruppe med teglstensvillaer med nyromansk og nygotisk stilpreg.
Nr. 4B var domkirkearkitekt Christies bolig, tegnet av ham selv.
- 2G Arkitekt Christies gt. 4A, B og C (1903-04).
Leiegårdskompleks i særpreget jugendstil. Arkitekt Johan Osness.
- 2H Leiegårdskvartaler (1909-15) langs begge sider av Vilhelm Storms gate.
Markert enklere utstyrt enn foregående 2G, men av samme arkitekt.

3 Sosiale institusjoner

Særlig bemerkelsesverdig er en gruppe anlegg i områdets vestre del. Som samling av bygninger oppført for sosiale institusjoner, er denne gruppen sjelden eller enestående, ikke bare i norsk, men også i nordisk sammenheng.

- 3A Kriminalasylet (1835), Kongens gt 95. Bygget som såkalt Slaveri (tvangsarbeidsanstalt). Fra 1860-årene asyl for kriminelle sinnslidende.
I dag lokaler for Norsk Rettsmuseum. www.norsk-rettsmuseum.no
- 3B Badehuset (1837), Kongens gt 93.
Badehus for det borgerlige sykehus (se nedenfor)
- 3C Det borgerlige sykehus (St. Olavs Hospital) (1805), Kongens gt 93.
Byens første sykehus i moderne forstand, avløst i 1897 av det nye Trondhjems Sykehus på Tilfredshet. Senere benyttet til ulike sosiale og helserelaterte formål.
- 3D Det militære sykehus (1830), Kongens gt 93.
Militært sykehus i tilknytning til det sivile. I nyere tid benyttet til ulike kulturelle formål.
- 3E Thomas Angells Stuer (1770), Kongens gt 91A.
Tidlig eksempel på omsorgsboliger for eldre, reist av Thomas Angells Stiftelsers midler. I dag private boliger.
- 3F Det gamle fattighus (1721), Kongens gt 91B.
Den eldste bevarte av de sosiale institusjoner som ble gjenreist på Kalvskinnet etter bybrannen i 1681. I dag private boliger.
- 3G Det Nye Fattighus (1843), Erling Skakkes gt 70.
Bygget som utvidelse av 3F, for Trondhjems Hospitals midler.
- 3H Tronka (1836), Erling Skakkes gt 66.
Ett av landets første sinnssykeasyler, spesialbygd for formålet. Tilnavnet Tronka refererer til det franske ordet for dårekiste - "tronc".
Bygningen er nå i bruk som Statsbyggs kontor i Midt-Norge
- 3I Tukthuset (1772), Kongens gt 85.
Sammen med 3J nedenfor, arbeidshus der fattige fikk bo og lære et yrke.
Erstattet Verkshuset inne i byen, som brant i 1681. Senere i større grad en straffeanstalt. I nyere tid offentlige kontorer.

- 3J Lagmannsrettsbygningen (1733), Erling Skakkes gt 60.
Den eldste del av Tukthuset (se 3I ovenfor). 1921-49 holdt Frostating lagmannsrett til i bygningen. I dag offentlige kontorer.
- 3K E. C. Dahls Stiftelse (1908), E. C. Dahls gt 10.
Fødeklinikk fram til 1984, testamentarisk gave fra bryggerieier E. C. Dahl.
Trondheims kanskje fineste jugendstilbygning, ark. Johan Osness.
I dag benyttet som kontorer for Fylkesmannen i Sør-Trøndelag.
- 3L Døveskolen (1854), Bispegt 9B.
Ett av Norges første spesialbygde døveskoleanlegg. Nygotisk stil, arkitekt Chr. H. Grosch. I dag benyttet av Høyskolen i Sør-Trøndelag, samt døvemuseum. www.museumsnett.no

4 Militære virksomheter

Kalvskinnet har vært en del av de naturlige befestningene til Trondheim. De siste restene av festningsverkene ligger langs Nidelva. De militære anleggene på Kalvskinnet var en del av dette.

- 4A Skansevakten (1837), Kongens gt 97.
Tilholdssted for byens vakt som bl.a hadde oppsyn med byporten ved Nidareid. I nyere tid benyttet av Forsvaret. Står i dag tomt i påvente av istandsetting til nasjonalt rettsmuseum sammen med flere bygninger i området.
- 4B Overgevaldigerboligen (1835), Kongens gt 95.
Bygd som bolig for underoffiseren som hadde oppsyn med Slaveriet, senere administrasjonsbygning for Kriminalasylet (3A).
I dag frigangshjem tilknyttet Trondheim Kretsfengsel.
- 4C Dronningens bastion.
Opprinnelig del av vollenlegget som lukket byen mot vest.
I dag parkmessig opparbeidet område.
- 4D Magasinbygningen (1826), Erling Skakkes gt 57 og 59.
Opprinnelig militært magasin - i dag lager for NTNU.
- 4E Det ensomme fengsel (1856), Erling Skakkes gt 59B.
Opprinnelig militært fengsel, senere kontor og verksted.
- 4F Høymagasinet (1847), Elvegt 6.
Opprinnelig militært furasjemagasin. I dag middelaldermuseum.
- 4G/H Lavetthusene i Bispegaten (1844 og 1858), Biseptgt 11.
Militærmagasiner, i dag lokaler for Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider. (NDR).
- 4I Det ensomme fengsel (1849), Biseptgt 11.
Opprinnelig militært fengsel, i dag NDRs administrasjonslokaler.
- 4J Artillerilaboratoriet (ca. 1825), Schirmers gt 3A.
Opprinnelig militært laboratorium, i dag verksteder og kontorer for NDR.

5 Industri

Utbygging av industri i moderne forstand tok til først rundt midten av 1800-tallet. På Kalvskinnet fantes imidlertid to ”pionerbedrifter” allerede på 1700-tallet: Sukkerraffineriet og Reperbanen.

- 5A Sukkerhuset (1754), Sverres gt 15. Bygd som sukkerraffineri. Fra 1856 til 1984 E. C. Dahls bryggeri. I dag div. kontorer.
- 5B Gassverkets kontorbygning (antakelig 1860-årene), Sverres gt 12. Opprinnelig Trondhjems Gassverks administrasjonsbygning, i dag benyttet av Høyskolen i Sør-Trøndelag (HiST).
- 5C Gassverkets retorthus (1899), mellom Gunnerus gt 1 og Sverres gt 10 Gassverkets i sin tid nye og moderne retorte - stedet der gass ble utvunnet av kull. I dag kontorer og bibliotek for HiST.

6 Kultur

Organisert kulturvirksomhet har foregått på Kalvskinnet, særlig de siste 100-150 år. Fra tiden før 1850 er det imidlertid bevart én betydelig kulturinstitusjon, nemlig byens teater.

- 6A Minnesmerket for Cissi Klein (1997), ved museumsplassen. Den trettenårige skolejenta Cissi Klein, som bodde på Museums plass, representerer de trondhjemske jøder som ble deportert til konsentrasjonsleire i Tyskland den 6. oktober 1942.
- 6B Videnskabsselskabets bibliotek og Vitenskapsmuseet (1868, 1890-tallet og senere), Erling Skakkes gt 47C og 47B. Bygd for Norges eldste akademiske institusjon (stiftet 1760), i dag overtatt av NTNU, www.ntnu.no/
- 6C Arbeiderforeningen (1878), Kongens gt 19. Foreningshus og forlystelsessted (med mye benyttet scene).
- 6D Trøndelag teater (1816), Prinsens gt 20. Nordens nest eldste teaterbygning, nærmest kontinuerlig i bruk til teaterformål siden den ble bygget.
- 6E Kalvskinnet skole (1887), Bispegt 9C. Byens folkeskole, overtok for Domsognets Friskole (se 1D). Epokegjørende skolebygningstype i sin tid, av arkitekt Ole Falk Ebbell.
- 6F Prinsen kinosenter (1911-18), Prinsens gt 2B. Byens første flerkinobygg. Ombygget til moderne kinosenter i 1977.
- 6G Synagogen (1864), Arkitekt Christies gt 1B. Opprinnelig Størenbanens endestasjon. Ombygget til synagoge i 1925. Jødisk museum åpnet 1997. www.jodiskemuseum.no

I anledning Kulturminneåret 2009 lanserer Sør-Trøndelag fylkeskommune egen nettside. Vil du vite hva som skjer i Sør-Trøndelag i løpet av kulturminneåret 2009? Sjekk: www.kreativetrondelag.no/kulturminna

“Veiviser til Kulturminneløype Kalvskinnet” er utarbeidet av Trondheim kommune Byantikvaren. Telefon 72 54 25 90 og e-post: byantikvaren.postmottak@trondheim.kommune.no. I samarbeid med Trondheim kommune kart- og oppmålingskontoret og Kulturminneløypa: www.kulturminneløypa.no

Utgitt av:

TRONDHEIM KOMMUNE

www.trondheim.kommune.no

SØR-TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE

www.stfk.no

STATSBYGG

www.statsbygg.no

Utgitt med støtte fra:

KULTURMINNEÅRET 2009

www.kulturminneareet2009.no